

XXIII NAUČNA KONFERENCIJA
„PEDAGOŠKA ISTRAŽIVANJA I ŠKOLSKA PRAKSA“

*Kvalitativna istraživanja
u društvenim naukama:
od ličnog iskustva do socijalnih praksi*

ZBORNİK SAOPŠTENJA

Urednici
Vladimir Džinović
Sanja Grbić

23. i 24. novembar 2018.

Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu

ULOGA POZITIVNIH I NEGATIVNIH SEĆANJA U IZGRADNJI IDENTITETA MLADIH U NADOLAZEĆEM ODRASLOM DOBU

Tijana Nikitović,* Sara Petrović, Ljubica Petrović, Mina Čolić, Iris Žeželj

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Uvod. Neki autori (McAdams et al., 2006) autobiografska sećanja koja se odnose na događaje i iskustva koja osoba bira kao posebno značajne za svoj identitet nazivaju *samodefinišuća sećanja* (eng. self-defining memories). Prema Singeru i Saloveju (Singer & Salovey, 1993), sećanja te vrste su posebno živa, emotivno zasićena i posebno poznata osobi koja se priseća, kao i takva da odražavaju njene emocionalne obrasce i "velika pitanja" koja je okupiraju. U takva sećanja spadaju tzv. usponi (eng. high points) i padovi (eng. low points) u životnoj priči, odnosno iskustva koja osoba izdvaja zato što su izuzetno pozitivna, odnosno negativna u odnosu na sva ostala (McAdams et al., 2006). Pozitivna sećanja imaju važnu ulogu u konstruisanju dosledne i pozitivne slike o sebi (Žeželj, 2012), pri čemu istraživanja ukazuju da pozitivna sećanja u većoj meri doprinose ostvarivanju kontinuiteta u životnoj priči, s obzirom na to da ne zahtevaju revidiranje slike o sebi (McLean & Lilgendahl, 2008). Ipak, potrebno je uzeti u obzir da negativna sećanja mogu značajno doprineti razvoju pozitivne slike o sebi ukoliko su adekvatno verbalno elaborirana i obrađena (Fivush, Bohanek & Marin, 2010).

Arnet (2000) identifikuje nadolazeće odraslo doba (NOD) kao kvalitativno različit period u odnosu na adolescenciju i odraslo doba, a njegovo nastajanje pripisuje istorijski novim razvojnim zadacima koje imaju mladi u industrijalizovanim društvima između svoje 18. i 25. godine. S obzirom na produženo školovanje, kasnije stupanje u brak i sve češći samostalni život nakon odvajanja od roditelja, osobe u *nadolazećem odraslom dobu* ulaze u period u kome ne vide sebe ni kao adolescente ni kao odrasle. Oslanjajući se na Arnetovu (2004) teoriju i ispitujući ovaj fenomen na češkoj populaciji, autori (Macek, Bejček & Vaníčková, 2007) su izdvojili pet odlika ovog perioda, od kojih se prve tri preklapaju sa Arnetovim: a) *istraživanje sopstvenog identiteta* (u sferama ljubavi, posla i pogleda na svet), c) *fokusiranost na sebe* (bez trajnih obaveza prema drugim ljudima), d) *nestabilnost* (u sferama posla, stanovanja, romantičnih veza i obrazovanja), e) *izdiferenciranost sistema vrednosti* (sigurniji su od adolescenata u izbor životnog puta i uloge u društvenoj zajednici) i f) *(ne)prihvatanje odgovornosti* (prihvataju posledice svojih postupaka više nego adolescenti, manje nego odrasli).

Period NOD-a predstavlja *ispupčenje* (eng. *reminiscence bump*) u autobiografskom sećanju, s obzirom na to da se ljudi tipično prisećaju najviše autobiografskih događaja iz tog perioda, a kada su upitani da navedu najvažnije životne događaje, oni su najčešće locirani

* Email: tijana.nikitovic@gmail.com

upravo u ovom periodu (McAdams, 2003; Arnett, 2000). Autobiografska potentnost NOD-a objašnjava se njegovom zasićenošću novim iskustvima i istraživanjem identiteta, koji se integrišu u životni narativ kao lično formativni (McAdams et al., 2006).

Cilj ovog istraživanja bio je da identifikujemo osnovne teme koje se javljaju u narativima o izuzetno pozitivnim i negativnim iskustvima mladih u nadolazećem odraslom dobu, kao i da ispitamo da li se izdvojene teme mogu povezati sa odlikama NOD-a koje autori navode kao ključne. Zanimalo nas je na koji način se razvojne specifičnosti naših učesnika reflektuju u vrsti iskustava koja biraju kao samodefinišuća i sadržaju njihovih narativa o tim iskustvima. Takođe, želele smo da ispitamo da li se, i u kom pogledu, pozitivna i negativna sećanja razlikuju po funkcijama koje mogu imati u samodefinisanju.

Metod. Imajući u vidu postavljene ciljeve, zadatak učesnika u našem istraživanju bio je da se, u okviru elektronskog upitnika, prisete i što detaljnije opišu po jedan događaj koji označava *vrhunac (high point)* i *najnižu tačku (low point)*, odnosno po jedno iskustvo koja se izdvaja kao izuzetno pozitivno i izuzetno negativno u odnosu na sva ostala. Dužina opisa svakog sećanja bila je od 800 do 5.000 karaktera (prosečno oko 2.500 karaktera). U istraživanju je učestvovalo 65 učesnika uzrasta od 18 do 25 godina (58,5% ženskog pola), koji su izvestili da su "negde između" adolescencije i odraslog doba.

Narative smo analizirale tehnikom tematske analize, pri čemu smo u prvoj fazi analize kodnu šemu i teme razvijale induktivno. Prvo je svaka od nas analizirala po četvrtinu narativa, nakon čega smo revidirale kodove i teme radeći zajednički na materijalu. Teme su se odnosile na subjektivno značenje koje su učesnici pripisivali iskustvu, a objektivne događaje smo identifikovale kao kontekst tih iskustava. U drugoj fazi analize interpretirale smo izdvojene teme u kontekstu teorijskih pretpostavki o karakteristikama nadolazećeg odraslog doba, pre svega *istraživanje sopstvenog identiteta, izdiferenciranost sistema vrednosti i (ne)prihvatanje odgovornosti* i fokusiranost na sebe.

Prikaz analize materijala u nastavku organizovale smo prema pozitivnosti sećanja, kao i prema značaju za definisanje identiteta koji su učesnici pridavali određenim sećanjima.

Rezultati. U Tabeli 1 nalaze se induktivno izdvojene teme identifikovane u prvoj fazi analize.

Tabela 1. Zastupljenost tema u opisima sećanja

Tip sećanja	Tema	Frekvencija
Pozitivan	Ushićenje bez refleksije	5
	Potvrda sopstvene vrednosti	23
	Odrastanje i sticanje odgovornosti	8
	Prevazilaženje sopstvenih ograničenja	7
	Upoznavanje sebe	14
	Povezanost sa svetom, prirodom i drugim osobama	8
Negativan	Negativan emocionalni događaj ili trauma bez refleksije	23
	Gubitak ili kriza identiteta	12
	Razočaranost u sebe ili svet	16
	Negativan događaj kao poziv na ličnu promenu i odrastanje	14

U prvoj temi koja se tiče uspona, *Ushićenje bez refleksije*, opisana su intenzivna pozitivna osećanja, pri čemu nije elaboriran značaj koji sećanje ima u životnom narativu osobe. *Potvrda sopstvene vrednosti* govori o trenucima kada su se učesnici kroz uspeh, najčešće u akademskom kontekstu, uverili u svoju vrednost kroz neki vid spoljašnjeg priznanja. U okviru teme *Odrastanje i sticanje odgovornosti* bilo za sebe ili druge, učesnici referiraju u većoj meri na promene u ličnosnom domenu i intenzivnije i eksplicitnije vezuju te promene za sebe. U temi *Prevazilaženja sopstvenih ograničenja* učesnici su, najčešće u kontekstu akademskog uspeha i interpersonalnih odnosa, referirali na to da se najveći uspon ticao pobeda u domenu psiholoških barijera poput straha ili socijalne anksioznosti. Ova tema je složenija u odnosu na prethodnu zato što pruža opis slike o sebi koja je negativna, ali koja biva izmenjena ličnim naporom. Na kraju, u okviru teme *Upoznavanje sebe*, sećanja koja se tiču uspeha u akademskoj sferi ili procesa introspektivne spoznaje služe kao „uporište“ u definisanju sebe i osobi pomažu da odgovori na osnovno identitetsko pitanje: *Ko sam ja?*. Sećanja iz teme *Povezanost sa svetom, prirodom i drugim osobama* nisu klasifikovana na osnovu funkcije koju imaju u izgradnji identiteta, s obzirom na to da učesnici u njima izveštavaju o intenzivnim, nekad spiritualnim, doživljajima jedinstva i stapanja sa drugima i svetom oko sebe.

Najmanje elaborirana negativna sećanja su u okviru prve teme, *Negativan emocionalni događaj ili trauma bez refleksije*, gde su učesnici opisivali intenzivne negativne događaje poput smrti bliske osobe ili raskida veze, u odnosu na koje se nisu određivali. *Gubitak ili kriza identiteta* tiče se sećanja na neuspehe u profesionalnoj sferi ili romantičnim vezama u kojima su osobe izgubile delove sebe ili smernice za svoj životni put, pri čemu ne postoje naznake ličnog razvoja. *Razočaranost u sebe ili svet* obuhvata događaje koje učesnici kompleksnije osmišljavaju i koji

imaju veću sazajnu funkciju za njih u odnosu na prethodne, s obzirom na to da pružaju osobi referentnu tačku u odnosu na koju može da se definiše, iako je ona negativno određena. Ova tema uključuje i narative koji se tiču razočaranosti u način na koji je svet organizovan, najčešće se odnoseći na sistem obrazovanja, uređenja države ili čitav ljudski rod. Narativi koji su svrstani u poslednju temu, *Negativan događaj kao poziv na ličnu promenu i odrastanje*, imaju najjasniju formativnu ulogu s obzirom na to da su učesnici iz ovih događaja spoznali mogućnost da nešto nauče i da se promene na bolje. Ova sećanja su osobama pomogla u tome da izmene svoj sistem vrednosti, ophođenje prema drugima i razumevanje sebe i sveta.

Diskusija i zaključak. Ovo istraživanje je pokazalo da mladi koji se nalaze u periodu NOD-a imaju potrebu da svoja sećanja na „uspone“ i „padove“ integrišu u celokupni životni narativ, pri tome im pridajući određeni značaj za izgradnju slike o sebi. Iako se narativi učesnika u mnogim pogledima razlikuju, sećanja su najčešće bila smeštena u akademski ili kontekst odnosa s drugim ljudima. Narativima su dominirale teme odrastanja, razvijanja osećanja odgovornosti za sebe i druge i spoznavanja toga *ko smo i koje je naše mesto u svetu*, što sve ukazuje na značaj koji bavljenje stupanjem u svet odraslih ima za učesnike.

Zaključile smo da se važan deo identifikovanih tema koje su pozitivna i negativna sećanja nosila za učesnike u ovom istraživanju mogu interpretirati kao manifestacije njihove krovne funkcije *istraživanja identiteta*, što je ujedno i ključna odlika nadolazećeg odraslog doba kao razvojnog perioda. Takođe, u okviru tema *Razočaranost u sebe ili svet* i *Negativan događaj kao poziv na ličnu promenu i odrastanje* izražena je *izdiferenciranost sistema vrednosti*, odnosno razmatranje vrednosti kojima se treba voditi. *Odrastanje i sticanje odgovornosti uz Negativan događaj kao poziv na ličnu promenu i odrastanje* takođe ukazuje na potrebu nekih mladih osoba da istaknu ulogu koju je *prihvatanje odgovornosti* imalo u njihovom razvoju.

Pokazale smo da neki ispitanici svoja negativna samodefinišuća sećanja ne doživljavaju kao ugrožavajuća zato što su im ona ukazala na potrebu i mogućnost pozitivne promene, afirmišući i doprinoseći tako pozitivnoj slici o sebi. Kao ključni doprinos naših nalaza ističemo to što ona podržavaju tezu da adekvatno obrađena negativna sećanja mogu doprineti razvoju pozitivnije slike o sebi, te da najveći padovi u životnim narativima mogu za mlade biti jednako identitetski značajni kao njihovi najveći usponi.

Ključne reči: *samodefinišuća sećanja, životni narativ, identitet, nadolazeće odraslo doba*

Literatura

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, *55*, 469-480. doi: 10.1037//0003-066X.55.5.469
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.
- Fivush, R., Bohanek, J. G. & Marin, K. (2010). Patterns of family narrative co-construction in relation to adolescent identity and well-being. In K. C. McLean, & M. Pasupathi (Eds.), *Narrative Development in Adolescence. Creating the storied self* (pp. 45-63). Boston, MA: Springer.
- Macek, P., Bejček, J. & Vaníčková, J. (2007). Contemporary Czech emerging adults: Generation growing up in the period of social changes. *Journal of Adolescent Research* *22*, 444-475. doi:10.1177/0743558407305417
- McAdams D. P., Bauer, J. J., Sakaeda, A. R., Anyidoho, N. A., Machado, M. A., Magrino Failla, K., ... Pals, J. L. (2006). Continuity and change in the life story: A longitudinal study of autobiographical memories in emerging adulthood. *Journal of personality* *74*, 1371-1400. doi:10.1111/j.1467-6494.2006.00412.x
- McAdams, D. P. (2003). Identity and the Life Story. In R. Fivush, R. & C. A. Haden (Eds.), *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- McLean, K. C. & Lilgendahl, J. P. (2008). Why recall our highs and lows: Relations between memory functions, age, and well-being. *Memory* *16*, 751-762. doi:10.1080/09658210802215385
- Singer, J. A. & Salovey, P. (1993). *The remembered self: Emotion and memory in personality*. New York: Free Press.
- Žeželj, I. (2012). *Egotizam pamćenja* (doktorska disertacija). Beograd, Filozofski fakultet. doi:10.13140/2.1.4012.3683

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

37.014:316(082)

005.6:37(082)

37.046.1/.2(082)

НАУЧНА конференција "Педагошка истраживања и школска пракса" (23 ; 2018 ; Београд)

Kvalitativna istraživanja u društvenim naukama: od ličnog iskustva do socijalnih praksi : зборник саопштења / XXIII научна конференција "Педагошка истраживања и школска пракса", 23. и 24. новембар 2018, у Београду. ; urednici Vladimir Džinović, Sanja Grbić. - Београд : Institut za pedagoška istraživanja : Institut za psihologiju, 2018 (Београд : Кућа штампе plus). - 165 стр. ; 24 cm

Radovi na srp. i hrv. jeziku. - Saopštenja saradnika Instituta za pedagoška istraživanja i saradnika Instituta za psihologiju predstavljaju rezultate rada na projektima "Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije"--> prelim. str. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Registar.

ISBN 978-86-7447-141-8 (IPI)

а) Образовање - Социолошки аспект - Зборници б) Образовање -
Управљање квалитетом - Зборници
COBISS.SR-ID 270427404